

אוצר הנוז בגליל

מה לכלי בית המקדש, לאפר
פרה אדומה ולעכברה -
המצוק התלול ביותר בגליל?
ואיך כל זה מתקשר
לנפוליאון? ינון שבטיאל
התחקה אחר הרמזים

מאת ינון שבטיאל

בין אם דמיונם של הכותבים היה הקו המנחה ביצירתם, ובין אם נסמכו כתיבהם על סיפורים עממיים מקומיים שעברו מפה לאוזן ומדור לדור, דבר אחד ברור – תיאורם הגיאוגרפי של כל הכותבים לגבי מקום מחבוא האוצרות, תואם להפליא לצוק עכברה.

בדרומו של המצוק, בגובה של כמאה מטרים מעל לנחל, ניתן להבחין באופן בולט בסדק מעוצב בצורה של קשת, מסביבה פעורות מספר מערות. התמונה הנצפית אינה מותירה כל מקום לספק: שער חתום בסלע, או כדברי המקורות – "שער סתום".

חפירות נפוליאון

בשנת 1799, נכבשה הארץ על ידי נפוליאון, קיסר צרפת הידוע. בזמן הקצר בו שהה נפוליאון בארץ הספיק, ככל הנראה, לשמוע על דבר אוצרות בית המקדש היהודי שהוסתרו אי שם בגליל. הסיפור שלהב את

נוף גלילי, צילם: ינון שבטיאל

חושיו ההיסטוריים-ארכיאולוגיים והעסקיים (שכבר הועמדו בהצלחה למבחן במצרים), והוא הורה לכמה מפלוגותיו לצאת לחיפושים נרחבים אחר כלי המקדש החבויים בצוק של עכברה. וכך מתאר ר' משה ריישר בספר "שערי ירושלים": "מלך צרפת, נאפולעאן, זה כחמישים שנה שהיה בארץ ישראל וגם אצלו היה ידוע על ידי ספרי דברי הימים ששם בהר עין כחל הכלים הגנוזים וחרפ את ההר כמעט עד חציו, אך לריק היה יגיעו ולשווא היה עמלו, כי לא ידע שלא יוכלו להתגלות אליו ולא לאחר, עד שיבוא משיח בן דוד צדקינו בב"א" (במהרה בימינו אמן).

בשנת 1888, עובר בעכברה רבי מנחם מנדל ראבין, אשר בספרו "מסע מירון וערי הגליל"

עוצרים בצומת קדרים שבגליל, נשקף נוף עוצר נשימה: מצוק עכברה

האדיר והתלול, גובהו מאה שלושים ושניים מטרים של סלע גיר קשה מתקופת האיאוקן, והוא משופע בעשרות מערות. מצוק עכברה, כיום שמורת טבע עכברה, יורד במלוא זקיפותו ממרומי חלקה הדרומי של רמת רזים (בסמוך לביה"ח רבקה זיו) אל תוך נחל עכברה, ומשתפל למרגלות מעיין עין כחל, עליו סופר שבנות צפת נהגו לרדת אליו כדי "לכחול את עיניהן" ולהתאפר.

אולם, מסתבר שעין כחל לא משך אליו רק נשים שחשקו להיטיב את מראן, ומצוק עכברה לא רק גירה את דמיונם של אנשי צפת והסביבה...

בשנת 1648, נדפס באמסטרדם ספר בשם "עמק המלך" שחובר בידי נפתלי בן יעקב אלחנן, תלמידו של האר"י הקדוש. אלחנן, מתאר בהקדמה לספר (משנה 7), חמישה צדיקים גדולים שדאגו להסתיר את כלי בית המקדש בזמן חורבן בית ראשון. הצדיקים: שימור הלוי, חזקיה, צדקיה, חגי הנביא וזכריה בן עידו הנביא, גנזו את הכלים במטרה שיתגלו בזמן ביאת משיח בן דוד. וכך נכתב: "ואלו הן משקלי הכסף הגנוזים בעין כחל ... ככרי כסף מאה ועשרים רבוא ושל כסף טוב למאה וששים רבוא... ככורים של נחושת, מחבת של זהב ושולחנות של זהב טוב. אין ערך לדמיהן, שיקמים של זהב שכל מיני מעדנים תלויים בהם והן של זהב מזוקק שזיקק דוד מלך ישראל."

חיים הורוביץ, בעל "חבת ירושלים" (1844) כבר מרחיב בפרטים הגיאוגרפיים וכך הוא כותב: "... עין כחל, לדרום צפת וסמוך לעכברה. בדרך שהולכים מצפת לטבריה, יש בקעה גדולה ועמוקה מאוד ולמטה מעין מים טובים ונקרא עין כחל ועוברים דרך עליו ויש שם כמה בתים ושם נגד מזרח יש הר זקוף וגבוה למאוד ולמעלה בראש, חצוב מעט בעובי ההר כדמות שער סתום ואומרים שבזה גנזו כלי בית המקדש..."

ר' משה ריישר, בספרו "שערי ירושלים" (1871) מוסיף עוד נדבך לעניין: "... עין כחל בקעה גדולה ועמוקה מאוד ובה מעין מים טובים שם מעט בתים תושבים ישמעאלים ערביים ולמזרחו הר גבוה ורם ומשופע מאוד ובראשו חצוב כדמות שער סתום ואומרים כי שם גנזו כלי בית המקדש..."

מצוק עכברה, צילם: ינון שבטיאל

➤ (1889) קורא למקום - "כפר עין כחל". המבקר יודע להתרשם ממה שרואות עיניו, וכך הוא מציין בספרו: "שם נראה חפירת חצי ההר אשר חפר נאפאלעאן באניפרטע (נפוליאון בונפרטה - י.ש.), בדמיון כזב למצוא שם את כלי המקדש הטמונים שם."

בעל החלום

מסתבר שלא רק כלי המקדש הוסתרו במעמקי המצוק המרשימים. נראה שעוצמתו, זקיפות צלעותיו, והיותו צוק סלע איתן - יצרו נופך של מסתורין בקרב תושביו הקדומים של הגליל, ואילו מערותיו האפלות - שכותב שורות אלו סבור כי הן שימשו כמערות מפלט בתקופת המרידות ברומאים - אף העצימו את התחושה שהר זה צופן בקרבו אוצרות.

בשנת 1869, ביקר בארץ ישראל הצדיק ר' יחזקאל שרגא, מחבר הספר "דברי יחזקאל". לאחר שהות בטבריה, השכים הצדיק ויצא עם מלוויו לכיוונה של העיר צפת. רבה של צפת, רבי שמואל העילר, ותושבי העיר המתינו לבואו שעות ארוכות. בהגיע הצדיק, הסבירו מלוויו שהתעכבו שעות ארוכות באמצע הדרך בין טבריה לצפת. שם, על יד בקעה אחת (למרגלות צוק עכברה) ירד הצדיק מסוסו ונשא תפילה ארוכה ובדקות רבה. רק רבי שמואל העילר ידע לומר למלווים המשתאים, שהצדיק התעכב דווקא שם כי במקום זה "קברו והטמינו בעת חורבן הבית, כלי קודש של המקדש ובמיוחד צנצנת מלאת אפר פרה אדומה של משה רבנו". וכאילו לא איכר מערביי צפת, שחרש פעם במקום המדובר, ומחרשתו נתקעה בחפץ קשה שהיה טמון באדמה. הוא הוציא את החפץ וגילה להפתעתו שהוא מחזיק בצנצנת זהב מלאה באפר. מיהר האיכר לביתו ושקל בדעתו מה לעשות עם הצנצנת. באותו לילה חלם חלום בו הופיע זקן עטוף בגדי לבן, ובקול מרעים ציווה עליו להחזיר את הצנצנת על תכולתה למקום בו נמצאה, פן יבולע לו. האיש התעלם מהחלום, אך זה חזר ונשנה פעם ופעמיים. בבוקרו של יום, נמצא בנו בכורו מת במיטתו. התחכם האיש, נטל את הצנצנת לשדה בו היא נמצאה, חפר בור ושפך לתוכו את האפר, ואת הצנצנת החזיר לביתו. עוד באותו היום, מעד בנו השני לתוך בור ומת. בלילה שוב הופיע הזקן בחלומו, והפעם הודיע לו באופן חד משמעי שתורו למות הגיע, אם לא יחזיר את הצנצנת עצמה למקומה. סופו של הסיפור ברור: הצנצנת, על תכולתה, חזרה למקומה הסמוך לצוק סלע עכברה.

◀ בספר: "עדן ציון" לישעיהו בן אשר

מסלול בעקבות הנתבה

טיול לשמורת הטבע מצוק עכברה מתחיל בצומת עמיעד. לבאים מצומת קדרים, כביש מס' 85, יש לפנות מזרחה (ימינה, לכיוון עמיעד). לבאים בכלי רכב פרטיים ומעוניינים במסלול רגלי - ניתן להחנות בסוף המסלול, במחצבות עמיעד, הממוקמות על הכביש עליו אתם נוסעים (יש שילוט בולט). בצומת עמיעד פונים צפונה לכביש מס' 90, ובמחלף אליפלט מתחברים לכביש החדש המוביל לצפת. הכביש יובילכם דרך גשר עכברה הגבוה והמרשים. למרבה הצער, לא השכילו אדריכלי הגשר להתקין מקום לתצפיות, והקעמדה שם לצורך זה אינה מומלצת.

הצפית:

פתרון אפשרי הוא לעבור את הגשר, לפנות שמאלה לכיוון הישוב עכברה, לנסוע מטרים ספורים ולהניסס ליער קק"ל. עם הכניסה ליער, מיד לשמאלכם, התקינה קק"ל מיצפור הצופה על נופו של הגליל התחתון - בדרום נשקפים: התבור, הר קרני חטיין, רכס פורייה, הר ארבל ונתאי, המפער הנהדר של נחל עמוד, וכמובן מצוק עכברה המרהיב בולט על שלל מערותיו. כדי להיטיב לראות את הקשת המתוארת כ"שער סתום", טוב תעשו אם תמשיכו בכביש עד לישוב הערבי עכברה - כפר ציורי ויפה שתושביו מסבירי פנים. ממגרש הכדורסל שבכפר, תוכלו לראות בצדו הדרומי של הצוק את השער הסתום. אגב, אל השער הסתום אין כל אפשרות להגיע ברגל, ומאחר שהאתר הנו שמורת טבע ובה מקננים נשרים - גם גלישה בחבלים, שזו הדרך היחידה להגיע לשם, אסורה על המטיילים. התצפית הטובה ביותר היא בשעות אחרי הצהריים, אז בעלי הדמיון שביניכם לא ימנעו מעצמם לראות בדרדרות האבנים האפורות והגדולות שנערמו באופן לא טבעי בשיפולי המצוק, את ניסיונותיהם הכושלים של חיילי נפוליאון בחיפושם אחר האוצרות...

מסלול רגלי:

השאירו את הרכבים בכפר, ורדו היישר לתוך הנחל. לכו בשביל המסומן בכחול, שיובילכם הישר למרגלות המצוק. בדרך תעברו כמה מעיינות, אשר בתקופת החורף ובתחילת האביב, מזרימים עודפי מים לשביל עליו אתם פוסעים. באחד המעינות הנמצא ממש בערוץ, תוכלו להבחין בקיר שאבניו הם אבני גזית מסותתות - שריד מובהק לישוב היהודי הקדום "עכברי" ששכן שם בתקופת ימי הבית השני. לאורך כל הדרך עקבו אחר נופיו של המצוק, ותוכלו להתרשם מהאופן בו הוא מחליף גוונים ונחשף לפניכם מכיווני השונים. הדרך ממשיכה דרומה, ובהגיעה לתחתית הנחל - מתפצלת לשניים: זרוע אחת פונה מערבה והשנייה מטפסת מעלה. בחרו בזרוע המטפסת וכבר נחל עכברה ילך וירחק מכם. סופו של המסלול כאמור, במחצבות הפעילות. אורך המסלול כ-6 שעות. יש להצטייד במים, בכובעים ובמשקפות.

נחל עמוד

יחזקאל הורוביץ, מובאת גרסה דומה של אותו סיפור, אלא שהפעם מדובר היה בישמעאלי שמצא בשדהו, שמתחת לצוק עכברה, "כ' כדים מלאים באפר". לקיחת הכדים גרמה אף היא לאסונות נוסח איוב, ובהתייעצות עם רב שמואל, הושבו הכדים למקומם והאסונות חלפו מביתו של אותו ישמעאלי אומלל.

פרה קדושה

אפר פרה אדומה נחשב בימי הבית למוצר בעל חשיבות עליונה לצורכי טהרה. מציאתה של פרה אדומה תמימה "שלא תהיה בה אפילו נימה לבנה ועול לא עלה על צווארה" – היה יקר המציאות, ומחירה – לא יסולא בפז. לא פלא שאפר פרה אדומה נחשב לאוצר גנוז שיידרש ליום בו יבנה בית המקדש ויזדקקו לו לטהרתם של המשמשים בקודש. הגאון חיים יוסף דוד אזולאי, הוא החיד"א, טוען בספרו "מדבר קדמות" (1793) שהאר"י הקדוש היה "נטהר באפר פרה אדומה על ידי אליהו הנביא ואז נחה עליו רוח הקודש להפליא".

הנה כי כן, קיבל הצוק של עכברה מקום של כבוד באוצר הפולקלור היהודי. בתוך הצוק או למרגלותיו גנוזים להם אוצרותיו של עם ישראל, והם טמונים שם, כזכור, עד בוא המשיח. עד אז מומלץ לקרוא לטייל בנחל עכברה, להשקיף על הצוק מכל עבריו (ראו מסגרת), ליהנות מעוצמתו, ומיופיין של מערותיו הרבות. 🍀

הכותב עוסק במחקר היסטורי של הגליל. מרצה במכללות צפת ואוהלו ומדריך טיולים.

מסלול לנחל עמוד עליון

סוג: טיול רגלי לכל המשפחה, **נקודת מוצא:** חניון מירון (על כביש 866, קילומטר אחד מדרום לצומת מירון), **נקודת סיום:** כביש 89, מצפון לכניסה לעיר צפת, **אורך המסלול:** כ-6 ק"מ, **משך הטיול:** 3 שעות, **דרגת קושי:** קל-בינוני, **כניסה:** בתשלום.

מסלול:

תחילת המסלול – בחניון מירון, כקילומטר מדרום לצומת מירון, בעיקול החזק של כביש מספר 866. יש שם חניה, שולחנות עץ ופחי אשפה, וישנם גם שרידים של טחנת קמח ומעיין קטן, נחבא, בשם עין רשב"י.

כביש מספר 866 עובר כאן מעל גשרון. אנו נחצה את הכביש ונרד אל אפיקו של נחל מירון. לאחר חציית הכביש כדאי לעלות אל הגדה השמאלית (הצפונית) של הנחל, ומומלץ ללכת בצד האפיק (סימון שחור). 600 מ' משם – נכנסים לשמורה דרך שער ברזל מסתובב. לאחר קילומטר וחצי מגיעים אל מעיין קטן (עין תרון), מול נוף בתי העיר צפת. כ-400 מ' אחרי עין תרון, השביל שלנו מצטלב עם שביל המסומן באדום (הבא מימין). נרד בגרם מדרגות אל עין יקים, שם – עץ תות מצל על המעיין, במת אבן מציעה מנוחה, קול פכפוך מים נשמע, ומראה מרהיב של עצי דולב משתקף בתחתית הנחל – כל אלו מבטיחים הנאה גדולה.

אחרי עין יקים נמשיך להיצמד לסימון השחור, ונלך בצמוד לתעלת מים (אפשר לטבול בה את הרגליים). אחרי כ-200 מ' הסימון השחור שלנו פונה שמאלה, הולך לאורך אפיק הנחל, ועובר מעל בריכות קטנות, שכל אחת מהן מפתה יותר מקודמתה. 700 מ' אחרי עין יקים – ואנו בצומת נחלים: נחל מירון נשפך לנחל עמוד הבא מצפון. נפנה מעט ימינה ונמצא את עצמנו באפיק נחל עמוד. עוד מעט נעבור את המפגש עם השביל הכחול, הפונה כאן שמאלה, ומוביל אל עין פועם, בחלק הצפוני יותר של נחל עמוד. כ-500 מ' אחר-כך נעבור על פני גשרון, ונראה לצידו שרידים של מבטשה (מתקן דמוי טחנת קמח, שבו מים מניעים גלגל עץ שנועד להכשרת צמר לטווייה.

מאתיים מטר אחרי המבטשה ואנו מעל בריכת שכווי, אליה ניתן לרדת במדרגות אבן. שם נמצא שרידים של טחנת קמח, וכן עצי דולב ואגוז מלך, בגובה של יותר מעשרה מטרים. לעצור, לנוח וליהנות מהמקום.

שביל מסומן ירוק פונה מכאן שמאלה וצפונה. השביל צמוד לאפיקו של נחל שכווי ומוביל לכביש 89, מצפון לכניסה לצפת. מומלץ לדאוג לרכב שיחכה בסוף המסלול.

באדיבות "מפה",
הוצאה לאור
www.mapa.co.il

